

Tilburg University

Pleidooi voor professionele rechtspraak door beroepsrechters, in: 'Leken en rechtspraak: moet, mag en wil de burger meedoen?'

Groenhuijsen, M.S.

Published in:
Rechtstreeks

Publication date:
2007

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):

Groenhuijsen, M. S. (2007). Pleidooi voor professionele rechtspraak door beroepsrechters, in: 'Leken en rechtspraak: moet, mag en wil de burger meedoen?'. *Rechtstreeks*, 4(1), 15-27.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Pleidooi voor professionele strafrechtspraak door beroepsrechters

Marc Groenhuijsen

1 Een opstekende storm

In het strafrecht bestaan weinig zekerheden. Dezelfde vragen worden voortdurend opgeworpen en er zijn niet zoveel onderwerpen waarvan kan worden gezegd dat er spectaculair vooruitgang wordt geboekt. Bij alle twijfel en onzekerheid zijn er toch ook kenmerken van ons systeem die we als redelijk vaststaand beschouwen. Tot voor kort was één daarvan dat de rechtspraak in handen is gegeven van beroepsrechters.

Enkele jaren geleden veranderde dat plotseling. Ineens kwamen er van diverse kanten pleidooien om dat gegeven te problematiseren. Er werd niet direct aangedrongen om enige vorm van lekenrechtspraak in te voeren, maar er werd wel gepleit voor wetenschappelijk onderzoek naar de wenselijkheid daarvan en de mogelijkheden daartoe.¹ Dit type aanbevelingen kwam destijds een beetje uit de lucht vallen.² En de argumenten die werden aangevoerd om dergelijk onderzoek te entameren waren uiteenlopend van aard en niet erg uitgewerkt. Er werd vooral op gewezen dat Nederland op dit punt internationaal gezien uit de pas loopt, dat lekeninbreng zou leiden tot democratisering van de strafrechtspleging (kennelijk een waarde op zichzelf) en dat zo'n hervorming zou kunnen leiden tot een groter vertrouwen van de bevolking in de resultaten van de strafrechtspraak.

1 Zie bijvoorbeeld C.P.M. Cleiren & Th.A. de Roos, 'Democratisering van de strafrechtspleging', in: K. Boonen e.a. (red.), *De weging van 't Hart. Idealen, waarden en taken van het strafrecht*, Deventer: Kluwer 2002, p. 171-188.

2 Anders: C.H. Brants, 'Mag het volk ook meedoen? De leek en het Nederlandse strafproces', in: A.H. Klip, A.L. Smeulders & M.W. Wolleswinkel (red.), *KriTies. Liber amicorum et amicarum voor prof.mr. E. Prakken*, Deventer: Kluwer 2004, p. 129-147. Brants stelt dat er door de jaren heen steeds aandacht is geweest voor het vraagstuk van de lekeninbreng en voert als bewijs daartoe een reeksje publicaties aan. Dat overtuigt mij niet. Het is mijns inziens vergelijkbaar met pleidooien voor een betere rechtspositie voor slachtoffers van misdrijven: die zijn er de afgelopen eeuw ook iedere paar jaar wel enkele geweest, maar het is pas veel later – midden jaren 80 – vrij plotseling een echt 'issue' geworden, waaraan vele publicaties per jaar werden gewijd.

De aansporing om op het aangegeven onderwerp uitvoerig rechtsvergelijkend onderzoek te gaan verrichten is besproken en van de hand gewezen in het project 'Strafvordering 2001'.³ Daartoe werden drie hoofdargumenten gebruikt.

Ten eerste werd gewezen op culturele en historische overwegingen. Lekenparticipatie is niet intrinsiek aan of af te raden, dat hangt erg af van de cultuur en de geschiedenis van een samenleving. Gesteld werd dat wij in Nederland – anders dan bijvoorbeeld in landen als de Verenigde Staten of Rusland – niet een verleden kennen dat wordt gekenmerkt door onderdrukking van de bevolking door middel van de rechterlijke macht. En dan is lekeninbreng minder voor de hand liggend, en is er al helemaal geen reden om op zo'n vitaal onderdeel van het systeem een zo radicale verandering te gaan onderzoeken.

Ten tweede werd de samenstelling van de rechterlijke macht genoemd. In vergelijking met andere landen (en bij ons ook in vergelijking met enkele decennia geleden) is de rechterlijke macht opvallend heterogeen samengesteld. Rechters worden niet gerecrueteerd uit alleen de 'bovenlaag' van de bevolking, of uit kringen met bepaalde politieke opvattingen, maar ze vormen zo langzaamaan een redelijke afspiegeling van de maatschappij.

In de derde plaats werd de maatschappelijke onvrede met de strafrechtspleging gerelativeerd. Dat ongenoegen is zo ongeveer van alle tijden en plaatsen, en is thans niet spectaculair toegenomen of opvallend groter dan in landen waar leken wel aan de rechtspraak deelnemen.⁴ Als bijkomend argument tegen een onderzoek naar rechtspraak door niet-juristen werd voorts nog gewezen op de beschikbaarheid van minder ingrijpende alternatieven. Vooral het verbeteren van de communicatie met de justitiabelen, onder andere door een meer inhoudelijke manier van motiveren van strafvonnissen, zou daarbij in aanmerking kunnen komen.

³ M.S. Groenhuisen & G. Knigge (red.), Afronding en verantwoording. Eindrapport onderzoeksproject Strafvordering 2001, Deventer: Kluwer 2004, p. 104-107.

⁴ Ik wijs er op dat dit argument werd genoteerd voorafgaand aan de commotie die later is ontstaan als uitvloeisel van de verkeerde beslissing in de zaak van de Schiedamse parkmoord.

2 De storm is (nog) niet gaan liggen

Degenen die dachten dat de roep om nader onderzoek op dit terrein van tijdelijke aard zou zijn – en ik was één van hen – hebben zich behoorlijk vergist. De suggesties om op één of andere wijze leken bij de beslissingen in strafzaken te betrekken zijn niet overgewaaid, maar veeleer geïntensiveerd. Een projectgroep van de VVD stelde voor om langs ‘zorgvuldige en geleidelijke weg’ lekenrechtspraak in te voeren, eerst naar Duits model met gemengde kamers en na gebleken succes door middel van het Engelse model van de Magistrates’ Courts.⁵ Het lid van de Tweede Kamer voor de LPF Eerdmans nam initiatieven om tot wetgeving op dit punt te komen.

Vanuit de wetenschap werden deze ideeën niet erg ontmoedigd. Met name Brants heeft met kracht van argumenten en uitvoerig gedocumenteerd betoogd dat de gedachte van lekenparticipatie in ieder geval niet even snel van tafel kan worden geveegd.⁶ Zij verwijt de onderzoeksgroep Strafvordering 2001 dat die te zeer de pijlen heeft gericht tegen juryrechtspraak en te weinig oog heeft gehad voor andere vormen van deelname door leken in de rechtspraak. Een punt van kritiek dat eerlijk gezegd niet helemaal zonder grond is.⁷ Net als de zojuist genoemde politici wijst zij op de mogelijk aantrekkelijke kanten van de Duitse en de Engelse rechtsstelsels. Let wel: een belangrijke nuance blijft behouden. Net als de eerdere pleitbezorgers van *wetenschappelijk onderzoek* op dit terrein, is ook Brants er zelf nog niet uit. Zij schrijft niet dat het moet, maar dat de ‘tegenstanders’ zich er te gemakkelijk vanaf hebben gemaakt.

De notie van lekenparticipatie is tenslotte, terecht of onterecht, hoger op de agenda gekomen na het échec van de berechting van de Schiedamse parkmoord. De rapportage door de commissie-Posthumus, gevolgd door het verbeterprogramma opsporing en vervolging, en daarna de instelling van de commissie-Posthumus II (de ‘twijfelcommissie’), het heeft allemaal bijgedragen aan de gedachte dat er ‘iets’ mis is met de huidige strafrechtspraak in Nederland. En dat ‘iets’ kan geen detail zijn. Er moet wel iets fundamenteels aan de hand zijn⁸, anders zouden niet zo veel mensen zich druk maken over werkelijke of vermeende rechterlijke dwalingen of misslagen.

5 Projectgroep Veiligheid en Criminaliteitsbestrijding, samenwerkingsverband van de VVD-partijcommissies voor Politie, Justitie en Binnenlandse Zaken, Effectief en op maat. Voorstellen voor een fundamentele hervorming van het strafrechtelijk bestel, Den Haag/Oegstgeest/Rotterdam, november 2004.

6 C.H. Brants, a.w. 2004.

7 Hierop wordt ook gewezen door Peter J.P. Tak, *Rechters zonder toga. Over lekenrechters en lekenrechtspraak in Europa*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2006, p. 5.

8 In die geest ook de wonderlijke noot van Schalken onder HR 8 november 2005, NJ 2006, 537.

3 Probleem en oplossing

Er moet wel 'iets' ernstig mis zijn met de Nederlandse strafrechtspraak. Dat heeft mij gebracht tot de vraag: Wat is nu eigenlijk het echte probleem? En in het directe verlengde daarvan: levert lekenparticipatie een bijdrage aan de oplossing van *dat* specifieke probleem?

Welnu, volgens mij worden in deze sector allerlei verschillende vragen en probleemstellingen door elkaar gehaald. Sommigen vinden de kwaliteit van de strafrechtspraak onder de maat en zoeken naar *betere* rechtspraak. Anderen zijn juist bezorgd over het gebrek aan *vertrouwen* van het grote publiek in de vonnissen van strafrechters en vinden dat dáár wat aan moet worden gedaan. Dat lijkt me bepaald niet hetzelfde. Weer anderen menen dat beide invalshoeken dienen te worden gekoppeld en dat een situatie moet worden nagestreefd waarin het vertrouwen groeit *omdat* de inhoudelijke kwaliteit verbetert. En in al deze totaal verschillende invalshoeken wordt de lekenparticipatie als element van een oplossingsrichting ingebracht.

Teneinde misverstand te voorkomen maak ik direct duidelijk waar ik zelf sta. Wat mij betreft dient de voornaamste prioriteit te zijn het streven naar kwalitatief betere rechtspraak. En één van de vragen daarbij is of lekenparticipatie aan die doelstelling zou kunnen bijdragen.

3.1 Maatschappelijke betrokkenheid

Wat is dat dan, 'betere' rechtspraak? Als vertrekpunt kan worden aangesloten bij de interessante beschouwing die Buruma onlangs heeft gewijd aan de zogenaamde 'dramademocratie'.⁹ Hij bedoelt daarmee "een toestand van de democratie waarin enerzijds onder de bevolking gevoelens van onbehagen en onvrede bestaan, terwijl deze gevoelens anderzijds via de media worden gedramatiseerd op een manier die deze gevoelens zelf aanzwengelen en direct toegankelijk maken voor de gehele bevolking". In dit licht valt ook goed te begrijpen waarom populaire negatieve opvattingen over politiek en rechtspraak niet verdwijnen als vakspecialisten gaan uitleggen dat het in werkelijkheid best goed in elkaar zit. Er moet dus méér gebeuren. Buruma stelt, volgens mij terecht, dat het niet alleen gaat om technisch correcte toepassing van de regels, maar dat rechters eigenlijk de taak hebben om ook in hun werk maatschappelijke betrokkenheid te tonen. Strafrechters zouden moeten uitstralen dat ze bekommerd zijn om het wel en wee van gewone mensen van vlees en bloed. De morele lading van het strafrecht zou weer zwaarder moeten worden aangezet, door via de individuele strafzaak "de wet als gedeelde waarde" tot uitdrukking te brengen.

9 Y. Buruma, 'Recht spreken in de dramademocratie. Kanttekeningen bij lekenrechtspraak en motiveringsvereisten', D&D 2006, p. 1077-1088. De term 'dramademocratie' ontleent hij aan de Belgische socioloog Mark Elchardus.

Buruma signaleert dat de bestaande praktijk van de strafrechtspraak te sterk is gebureaucratiseerd. De rechters zijn goede juristen, maar niet meer dan dat. Elders gebruikt hij de term “bloedeloze ambtenarenrechters” en valt zelfs het woord “robots”.¹⁰

Zou het inschakelen van leken in de strafrechtspraak bijdragen aan het beter over het voetlicht brengen van de dragende waarden achter het strafrecht?

3.2 Overtuigende strafmaat

Zou lekenrechtspraak bijdragen aan betere bewijsbeslissingen of maatschappelijk overtuigender strafmaten? Het lijkt mij van niet. Het is om te beginnen opvallend dat de geleerden niet eens gelijk denken over het onderwerp waarover leken dan het beste zouden kunnen oordelen. Leijten is stellig in zijn opvatting dat leken “even goed als beroepsjuristen” over de bewijsvraag kunnen oordelen¹¹, maar de strafoplegging zou wel bij de gewone rechter moeten blijven. Degenkamp meent met gelijke vanzelfsprekendheid precies het omgekeerde: de rechter moet over het bewijs gaan, leken kunnen heel goed de straf bepalen.¹²

Zelf zie ik absoluut niet waarom een leek net zo goed zou kunnen oordelen over de bewijsvraag als een daartoe specifiek opgeleide professional.¹³ Strafrechters zijn ‘repeat players’ en dat heeft veel meer voordelen dan nadelen. De professionals nemen anders waar dan leken. Zij zijn gewend om de gecompliceerde verbanden tussen feit en recht te zien. De strafrechter vertoont in dit opzicht gelijkenis met het denken van de schaker. Een geoefende schaker neemt een gehele stelling op het bord in één oogopslag waar. De beginnende schaker daarentegen moet eerst kijken waar alle belangrijke stukken op het bord staan en begint dan een oordeel te vormen omtrent de krachtsverhouding.¹⁴ Het is mede om deze reden dat in systemen van jury-rechtspraak de (verborgen) invloed van de beroepsrechter is gelegen in de ‘summing up’ en in de instructies die de jury meekrijgt.

10 Y. Buruma, ‘Vertrouwen in strafrechtspraak’, NJB 2006, p. 2225.

11 J.C.M. Leijten, ‘Het Nederlandse strafrecht in 2050 een utopie?’, D&D 2006, p. 777-782. De leek kan het net zo goed als de rechter, maar wel met de belangrijke toevoeging: “mits aan hen de juiste betekenis van het telastegelegde en de waarde van de aangevoerde bewijsmiddelen voldoende is toegelicht door de rechter die aan het eind van de zitting en voordat de jury zich terug trekt, zijn summing up geeft” (p. 780).

12 J.Th. Degenkamp, ‘Wozu eigentlich Laienrichter?’, NJB 2006, p. 2011-2012: “Zijn bewijs en kwalificatie typisch juridische, vakmatige categorieën, bij de bepaling van de strafmaat is het anders gesteld.” Degenkamp beroept zich op een vooroorlogs geschrift van de Duitse jurist Sebastian Haffner.

13 Met ‘opleiding’ bedoel ik vooral de opleiding als rechter. Het is evident dat gedurende de rechtenstudie aan de juridische faculteiten (te) weinig aandacht wordt besteed aan de moeilijke kanten van het nemen van een bewijsbeslissing.

14 Dit beeld berust uiteraard op het baanbrekende proefschrift van A.D. de Groot, Het denken van den schaker: een experimenteel-psychologische studie, diss. GU Amsterdam, Amsterdam: Noord-Hollandse Uitgevers Maatschappij 1946.

En het is mede hierom dat in stelsels van ‘gemengde rechtspraak’ – zoals in Duitsland met leken en rechters in één kamer – de leken inhoudelijk eigenlijk geen partij zijn voor de professionals.¹⁵

Ten aanzien van het bepalen van de meest in aanmerking komende straf is het evenzeer helemaal niet plausibel dat een leek het net zo goed zou kunnen als een professional. Ook het bepalen van sanctiesoort, strafmaat en –modaliteit is een vak. Om dit verantwoord te doen, moet je iets *weten*. Er is een heel wetenschapsgebied, de penologie, waarin empirische kennis is gegenereerd over de effecten van bepaalde interventies. Toegegeven, niet alle strafrechters houden alle ontwikkelingen op dit vakgebied nauwkeurig bij, maar de leek staat hier evident op achterstand en heeft geen ander kompas dan zijn intuïtie. Interessant is dan nog het onderzoeksgegeven dat naarmate een niet-jurist méér informatie over een zaak krijgt, zijn oordeel over de op te leggen straf steeds dichter in de buurt komt van dat van de professionele rechter.¹⁶

Brants spreekt over een “anti jury-reflex”.¹⁷ Ik geloof daar niet in. Er is geen sprake van een onberedeneerde afkeer van een voor ons vreemd systeem. Misschien ligt het eerder omgekeerd. Naar mijn waarneming is er de laatste tijd bijna sprake van een “pro lekenparticipatie-reflex”. Mensen stellen vast dat Nederland tot de kleine minderheid van landen behoort waar géén gewone burgers aan de rechtspraak bijdragen en ontlene daaraan een (nauwelijks weerlegbaar) vermoeden dat er dan op dit punt iets moet veranderen. Eigenlijk is dat een bijzonder vreemde redenering. Nederland is op *vele* punten een uniek land, zonder dat er aan die uitzonderingspositie een argument wordt ontleend om te gaan veranderen. Nu moet je natuurlijk bij het kiezen van voorbeelden op dit punt erg voorzichtig zijn. Toch waag ik het er op: neem het hier bestaande ‘poldermodel’. Het feit dat ze dat elders niet kennen is op zichzelf nooit aangegrepen om hervorming te bepleiten. Hoe zwak het argument van een beroep op de meerderheid van landen is, blijkt evenwel het best als we kijken naar het procesrecht van het Internationale Strafhof. Hier gaat het om de zwaarst denkbare delicten, die (dus) op de best denkbare wijze dienen te worden afgedaan. Bij de onderhandelingen over het toe te passen procesrecht was een overgrote meerderheid van landen betrokken waar nationaal een of andere vorm van juryrechtspraak bestaat. Toch kent het ICC geen ‘trial by jury’ – noch enige andere vorm van lekenparticipatie in de besluitvorming.

15 Vergelijk C.H. Brants, a.w. 2004, p. 136 en p. 139; Th.A. de Roos, *Is de invoering van lekenrechtspraak in de Nederlandse strafrechtspieging gewenst?*, Tilburg 2006, p. 86 e.v.

16 Maar er blijft nog altijd een verschil. Zie laatstelijk Jan W. de Keijser, Peter J. van Koppen & Henk Elffers, *Op de stoel van de rechter. Oordeelt het publiek net zo als de strafrechter?*, Raad voor de rechtspraak, Research Memoranda nr. 2, jaargang 2, 2006.

17 C.H. Brants, a.w. 2004.

3.3 Democratische rechtspraak

Inmiddels is er de laatste tijd heel wat wetenschappelijk onderzoek over lekenrechtspraak verschenen. Zie ik het goed, dan heeft dat vooral als resultaat opgeleverd dat de argumenten vóór lekenparticipatie niet erg sterk blijken te zijn.¹⁸ Als eerste noem ik het klassieke democratieargument. De inbreng van leken verhoogt het democratische gehalte van de rechtspraak. Dat is – in zekere zin – waar. Maar doet het ertoe? Nee. De Hert, zelf een verklaard voorstander van lekenrechtspraak, heeft overtuigend aangetoond dat het argument kan worden gebruikt om tegenovergestelde standpunten te ondersteunen.¹⁹ Ik heb de democratisering van de rechtspraak als doel op zichzelf altijd een beetje merkwaardig gevonden.²⁰ Dat soort gedachtegang wordt toch ook niet gevolgd bij andere hoogprofessionele activiteiten waarbij algemene belangen op het spel staan, zoals het onderwijs, de medische zorg, of – als men het echt in de overheidstaken in de meest strikte zin wil zoeken – bij de defensie van het land?

3.4 Vertrouwen in de rechtspraak

Het argument dat het vertrouwen in de rechtspraak zou groeien, blijkt ook niet zonder meer op te gaan.²¹ De onderliggende redenering is: betrek burgers bij de rechtspleging, dan groeit het vertrouwen. Maar zo simpel is het niet. In België, met assisenrechtspraak in zware zaken, is het vertrouwen nog lager dan bij ons. En in de studie van De Roos wordt geconcludeerd dat het vertrouwen in de rechtspraak in Nederland niet minder groot is dan in een land als Duitsland. Deze schrijver voegt, de nuance zoekend, daaraan nog toe: “Het is niet uitgesloten, en misschien wel aannemelijk dat de invoering van een systeem naar het Duitse voorbeeld het vertrouwen in de strafrechtspraak bevordert, maar te bewijzen is dat niet, en het bevorderen van vertrouwen wil nog niet zeggen dat de legitimiteitskloof verdwijnt. Naar alle waarschijnlijkheid is die (overigens fluctuerende) kloof van alle tijden.”²² Dit lijkt me een juiste vaststelling, met de kanttekening mijnerzijds dat het bevorderen van begrip en vertrouwen toch in de eerste plaats was bedoeld om de legitimiteit van de strafrechtsbedeling te vergroten.²³

18 Zie voor een lijst van argumenten pro en contra lekenrechtspraak Peter J.P. Tak, a.w. p. 39-40. Ik zal alleen de belangrijkste daarvan kort behandelen. Naast de studie van Tak biedt ook de publicatie van De Roos, a.w. 2006, een schat aan (empirisch en rechtsvergelijkend) materiaal. Geen van beide onderzoekers meent dat op basis van hun materiaal de invoering van lekenparticipatie kan worden aanbevolen.

19 P.J.A. de Hert, 'Jury en leken in Nederland: een identiteitsonderzoek', NJB 2006, p. 2226-2232, met nadere bronvermeldingen.

20 Anders: de classicus Anton van Hoof, 'Ook gewone burgers kunnen rechtspreken', NRC Handelsblad, die Nederland een 'democratisch ontwikkelingsland' noemt.

21 Uit empirisch onderzoek is herhaaldelijk gebleken dat het 'vertrouwen' van de burger in de rechtspraak heel moeilijk te meten is. Zie o.a. P. Dekker c.s. (red.), *Vertrouwen van de burger in de rechtspraak: theoretische en empirische verkenningen*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau 2004; en M. Hertogh, 'Vertrouwen in de rechtspraak. Harde cijfers met een flinke korrel zout', NJB 2004, p. 1164-1168.

22 Th.A. de Roos, a.w. 2006, p. 101. Vergelijk M. Malsch, 'De leek als rechter en de rechter als leek', *Justitiële Verkenningen* 2003-I, p. 47-61.

23 Vergelijk ook mijn opstel 'Jury en andere vormen van lekenrechtspraak. Over onbehagen, legitimiteit, onderbuik en cultuur', D&D 2005, p. 831-841.

3.5 Minder fouten

Worden er door leken minder 'fouten' gemaakt dan door beroepsrechters? Nee, het aantal gerechtelijke dwalingen zou niet dalen. Het tegendeel is zelfs waarschijnlijker, maar ook dat is natuurlijk niet met harde cijfers te staven. Brants wijst op onderzoek waaruit zou blijken dat in stelsels met en in systemen zonder lekeninbreng er consistent in ongeveer 0.4% van de gevallen een verkeerde beslissing wordt genomen.²⁴ De door mij geconsulteerde methodologen hebben sterke bedenkingen naar voren gebracht omtrent de betrouwbaarheid van de in zo algemene termen geponeerde conclusie.

Door politici is wel naar voren gebracht dat rechtspraak door leken – bijvoorbeeld naar Engels model van de Magistrates' Courts – goedkoper zou zijn. Wetenschappers vinden dit veelal een oneigenlijk argument dat niet in de principiële discussie omtrent deze kwestie thuis hoort. Naar mijn oordeel is het kostenaspect in zoverre niet onbelangrijk in een debat over de grondslagen van het strafprocesrecht, dat je iedere euro maar één keer kunt uitgeven. Met andere woorden: teneinde de kwaliteit van de rechtspraak te bevorderen gaat het er om de (per definitie schaarse) capaciteit van het stelsel vooral uit te buiten op de momenten waarop daaraan de meeste behoefte bestaat.²⁵

3.6 Zorgvuldigheid door traagheid

En zo kom ik tot wat mij betreft de kern van de zaak is. Wanneer alle in de literatuur genoemde argumenten voor lekenparticipatie worden doorgenomen, is er eigenlijk maar één dat werkelijk aanspreekt. Dat is het argument dat over echte kwaliteit gaat. Leken zijn verhoudingsgewijs ondeskundig, en dus moet er langzaam worden geprocedeerd. En langzaam procederen betekent zorgvuldig procederen. Zorgvuldig procederen impliceert bevorderen van de kwaliteit. Dit is het argument dat voor De Hert de doorslag geeft: "Die meerwaarde hebben leken niet uitsluitend aan zichzelf te danken, maar in hoge mate aan de procedure gekenmerkt door *fair play* en *onmiddellijkheid* die wordt gecreëerd om lekenrechtspraak te ontvangen. Heel de adversaire droom van gelijkheid van wapens, een openbaar ministerie à charge en à décharge, tegenspraak, bewijsvoering op de terechtzitting en mogelijkheid tot ondervraging van getuigen wordt nergens in inquisitoir Europa zo dicht benaderd als binnen de juryprocedure. Traagheid als reactie op ondeskundigheid en zorgvuldigheid als gevolg van traagheid."²⁶

Ik heb het vele malen herlezen: traagheid als reactie op ondeskundigheid en zorgvuldigheid als gevolg van traagheid. Wordt hier niet het paard achter de wagen gespannen? Is dit niet de wereld op z'n kop zetten? Zeker, dit is precies het gevolg van de inbreng van leken in

²⁴ C.H. Brants, a.w. 2004.

²⁵ Dit is een wat andere manier van formuleren van één van de dragende gedachten van het onderzoeksproject *Strafvordering 2001*.

²⁶ P.J.A. de Hert, a.w. 2006, p. 2230.

het strafproces. Maar hebben we leken nodig om langzamer – en dus zorgvuldiger – te gaan procederen? Is het sterker aanzetten van het onmiddellijkheidsbeginsel echt het beste te rechtvaardigen door het als compensatie van ondeskundigheid te beschouwen? Mij dunkt: zeker niet.

4 Vijf kwaliteitsimpulsen

In het licht van het voorafgaande pleit ik voor handhaving van professionele strafrechtspraak door beroepsrechters. Uiteraard betekent dit niet dat alles bij het oude kan blijven. In de debatten rond de invoering van lekenparticipatie – en de daarbij gewisselde argumenten – liggen allerlei aanknopingspunten om te komen tot veranderingen die de kwaliteit van ons systeem kunnen bevorderen. Zonder enige pretentie van volledigheid²⁷ noem ik een vijftal elementen die deel zouden kunnen vormen van een verbeterprogramma op het terrein van het strafprocesrecht.

4.1 Meer specialisatie

Het eerste betreft een verruiming van de mogelijkheden tot specialisatie binnen de rechterlijke macht. Er zijn in de praktijk al belangrijke aanzetten in die richting gegeven, maar mijns inziens kan daar nog structureler vorm aan worden gegeven. Ter voorkoming van misverstand: ik stel niet voor om over de hele linie het uitgangspunt te verlaten dat een rechter in beginsel op twee van de grote rechtsgebieden inzetbaar moet zijn. Met dat uitgangspunt is niets mis; een rechtbank is immers geen universiteit. Binnen die rechtsgebieden kan evenwel nog sterker dan thans de behandeling van bepaalde typen zaken aan gespecialiseerde rechters worden overgelaten. Voorbeelden zijn onder andere financieel-economische zaken, jeugdzaken, voordeelsontnemingen, of beslissingen omtrent verlenging van TBS.²⁸

4.2 Meer reflectie

Een tweede element is het organiseren van meer reflectie op het eigen werk. Thans gebeurt dat incidenteel, bijvoorbeeld na een gebleken ernstige misslag.²⁹ Van Delden heeft behartigenswaardige voorstellen gedaan om aan de hand van vaste criteria vaker tot evaluatie over te gaan.³⁰ Dat zou bijvoorbeeld moeten gebeuren bij een vrijspraak in hoger beroep na een veroordeling in eerste aanleg – of omgekeerd. En het zou nuttig zijn bij sterk uiteenlopende strafmaten in de opeenvolgende instanties. Een goed plan, waarbij Van Delden terecht aantekent dat een dergelijk op intervisie gericht beleid gewoon kan worden gestart en niet hoeft te wachten totdat “alles tot op de millimeter is uitgedacht en uitgeschreven”.³¹

27 De lijst is niet alleen manifest incompleet; het bestek van deze bijdrage biedt ook geen ruimte om de ideeën een beetje behoorlijk uit te werken, zodat moet worden volstaan met een ruwe schets.

28 Een zelfde trend is waarneembaar binnen het Openbaar Ministerie. Zie het beleidsplan *Perspectief op 2010*, Den Haag 2006.

29 Het meest dramatische voorbeeld is natuurlijk de meergenoemde Schiedamse parkmoord.

30 A.H. van Delden, ‘De reflecterende rechter’, *NJB* 2006, p. 1413-1417.

31 Zie ook de aanbevelingen omtrent kwaliteitsbevordering in het rapport van de Commissie evaluatie modernisering rechterlijke organisatie (de commissie-Deetman), *Rechtspraak is kwaliteit*, Den Haag 2006.

4.3 Beter bezetting

Als derde noem ik de bezetting van de gerechten. Op dit moment is het zo dat de jongste rechters vooral deel uitmaken van de meervoudige kamers van de rechtbanken. De meer ervaren leden van de rechterlijke macht stromen veelal door naar de gerechtshoven. Ik betwijfel of die staande praktijk tot een optimaal resultaat leidt. Mijns inziens zouden bijvoorbeeld de wat oudere raadsheren voor langere tijd gedetacheerd moeten kunnen worden bij de rechtbanken om daar weer bij te dragen aan de rechtspraak in eerste aanleg. De eerste aanleg is vaak in menig opzicht ook de moeilijkste aanleg. Het verdient aanbeveling daar dan ook de meest vakbekwame rechters in te zetten.

4.4 Meer rechtswaarborgen bij zware zaken

Ten vierde zouden er méér rechtswaarborgen moeten komen in de zwaarste strafzaken. Het is vaker gezegd dat de wetgever gedurende de afgelopen jaren bij het aanpassen van het strafprocesrecht op een nogal eenzijdige manier heeft geput uit de inzichten van het onderzoeksproject *Strafvordering 2001*. Vooral de ideeën die kostenbesparingen kunnen opleveren zijn overgenomen. De voorstellen die investeringen vergen hebben juist niet tot nieuwe wetgeving geleid. Daarmee wordt een belangrijke kerngedachte uit het project miskend. De onderzoekers hebben er immers bij herhaling voor gepleit dat de vereenvoudigingen op sommige daarvoor in aanmerking komende punten juist de capaciteit vrijmaken die elders binnen het systeem zo broodnodig is. Als voorbeeld noem ik het voorstel om in de zwaarste strafzaken – dat zijn de zaken waarin een langdurige vrijheidsstraf op het spel staat – weer meer inhoud te geven aan het onmiddellijkheidsbeginsel.³² In die gevallen zou het uitgangspunt in ere moeten worden hersteld om in beginsel alle getuigen die gedurende het vooronderzoek belastend hebben verklaard op de terechtzitting te horen. Kortom: langzaam en zorgvuldig procederen.

4.5 Beter motiveren

Als laatste noem ik het beter motiveren van de bewijsbeslissing en de strafoplegging. Ook dit is geen revolutionair nieuw idee. Er is de laatste jaren veelvuldig gepleit voor een meer inhoudelijke manier van motiveren. En er zijn belangrijke initiatieven genomen in de praktijk om tot daadwerkelijke verbeteringen te komen.³³ Hoewel er ook wel is gewaarschuwd tegen te hoge verwachtingen op dit punt³⁴, denk ik dat er nog echte winst is te behalen.³⁵ Van belang daarbij is dat de motiveringen zo min mogelijk een ritueel gehalte moeten hebben.

32 M.S. Groenhuijsen & G. Knigge (red.), *Het onderzoek ter zitting. Eerste interimrapport onderzoeksproject Strafvordering 2001*, Groningen: 1999, passim.

33 Ik doel uiteraard op de projecten *Promis 1* en *Promis 2*.

34 Zie vooral Y. Buruma, 'Motiveren: waarom?', in: A. Harteveld, D.H. de Jong & E. Stamhuis (red.), *Systeem in ontwikkeling. Liber amicorum G. Knigge*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2005, p. 71-87.

35 Zo luidt ook de algemene conclusie van Peter P.J. Tak, a.w. 2006.

Het mogen geen formules zijn, die weliswaar juridisch correct zijn maar waaruit niet de werkelijke achtergrond van de beslissing blijkt. Meer menselijke maat dus. Zoals Buruma zegt: "In de dramademocratie gaat het veeleer om een uitleg in gewone woorden waarom de rechter overtuigd was of waarom iets nu slecht was en dus strafbaar".³⁶ Motiveren is vooral een kwestie van attitude. Je kunt art. 359 Sv zo vaak veranderen als je wilt, daarmee alleen komen we nergens. Motiveren is uiteindelijk afhankelijk van de bereidheid van de rechter om het achterste van zijn tong te laten zien. Als die vorm van rekenschap afleggen gewoon gevonden wordt, zal de kwaliteit van de strafrechtspraak aanmerkelijk toenemen en zullen ook de justitiabele en de toeschouwer beter begrijpen waarom de rechter een bepaalde beslissing heeft genomen.

³⁶ Y. Buruma, a.w. D&D 2006.

5 Afronding

Traagheid als reactie op ondeskundigheid en zorgvuldigheid als gevolg van traagheid. Ik kan er niet genoeg van krijgen. Het is het enige argument voor lekenparticipatie dat overblijft en het is – aan het eind van de dag – een slecht argument. Waarom beginnen met achterstand en die achterstand dan gaan compenseren? Het is veel slimmer om te starten met voorsprong – een deskundige beroepsrechter – en dat voordeel te behouden door ook in die situatie als het nodig is langzaam, en dus zorgvuldig, te procederen. Gewoon: het paard vóór de wagen spannen. In zware strafzaken en in situaties waarin materiaal uit het vooronderzoek wordt betwist weer méér getuigen ter terechtzitting horen. Nederland is op onderdelen inderdaad doorgeschoot bij het uithollen van het onmiddellijkheidsbeginsel. Daar kan wat aan worden gedaan zonder een nieuw euvel in te brengen ter oplossing van een bestaand euvel.

Zo ook ten aanzien van de motivering. Leken spreken niet in juridisch jargon en dus brengt lekenparticipatie met zich mee dat de vonnissen in begrijpelijke taal zijn gesteld. Zeker. Maar ook dit mag niet worden omgedraaid. Professionele rechters zijn wel degelijk in staat om evenzeer in toegankelijk Nederlands te schrijven. Het gaat alleen om hun houding, om hun bereidheid om zich daartoe in te spannen.

Mijn conclusie zal duidelijk zijn. De argumenten die worden aangevoerd ten gunste van lekenparticipatie in de strafrechtspraak zijn volgens mij niet overtuigend. Daar staan nogal wat argumenten tegenover – gericht op de inhoudelijke kwaliteit – die pleiten voor versterking van het vigerende systeem van professionele rechtspraak door beroepsrechters.